

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ

ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΑΚΤΙΚΟΝ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ εἰς ὃν ἀφιερῶται ὁ παρὼν τόμος τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» ἀκαδημαϊκὸς διδάσκαλος, ἐγεννήθη τῇ 18ῃ Φεβρουαρίου (3 Μαρτ. ν. ἡ.) 1878, ἐν Χανίοις τῆς Κρήτης, ἐκ γονέων Ἑμμανουὴλ καὶ Ἐλένης, τὸ γένος Πιπάκη, οἰκογενείας, εἰς ἣν ἀναφέρονται ἡρωϊκὰ δημῶδη ἄσματα τῶν χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1821 (πρβλ. Ἄντ. Γιάνναρη, Ἔσματα Κρητικά, Λειψία, 1876, σ. 68 ἔξ.). Καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν ὁ Ἰωάννης ὁμοίωσε περισσότερον πρὸς τὴν μητέρα του, τὴν ὁποίαν ὑπερηγάπα (ἀπεθ. 31 Ἰουλίου 1946).

Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη εἰς τὸ Δημοτικόν, τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ τὸ Γυμνάσιον τῶν Χανίων, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπεφοίτησε τὸν Ἰούνιον 1894, γυμνασιαρχοῦντος τοῦ Νικολάου Παλιεράκη, ἀνδρὸς διακριθέντος διὰ τε τὴν παιδείαν καὶ ἐκπαιδευτικὴν καὶ πατριωτικὴν του δρασίαν ἐν τῷ ὑποδούλῳ τότε Ἑλληνισμῷ (γυμνάσιον Βιτωλίων). Ἡ προσωπικότης τοῦ γυμνασιάρχου τούτου ἐπέδρασε εὐεργετικῶς ἐπὶ πάντας τοὺς μαθητὰς του, καὶ ἰδίᾳ τὸν δεκαεξαετῆ μόλις Καλιτσουνάκη, κατέλιπε δὲ εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν βαθύτατα ἴχνη ἀνθρωπιστικῆς καὶ ἐθνικῆς πίστεως.

Ἡ Κρήτη, μετὰ τὴν ἡμιαυτονόμησιν τοῦ 1878 καὶ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ εἰσαχθέντος κοινοβουλευτισμοῦ, εἶχεν ὀπισθοχωρήσει πολιτικῶς καὶ ἐπιέζετο ὑπερμέτρως ἀπὸ τοὺς Τούρκους· ἐκνοφορεῖτο τότε τὸ κίνημα τῆς Μεταπολιτεύσεως (1895 - 1896), τὸ προκαλέσαν τὰ γεγονότα τοῦ 1897 καὶ τὸν ἀτυχῆ μὲν διὰ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα πόλεμον τοῦ ἔτους ἐκείνου, ἀλλ' εὐτυχῆ διὰ τὸ εὐμενές του ἐπακόλουθον ὡς πρὸς τὴν Μεγαλόνησον.

Ὡς μαθητῆς τοῦ Γυμνασίου ὁ Κ. διεκρίνεται διὰ τὴν ἐπίδοσιν του εἰς τὰ φιλολογικὰ κυρίως μαθήματα, ἦτο δ' ἐμφανὴς ἡ πρὸς τὴν Φιλολογίαν κλίσις καὶ ἰδιοφυΐα του, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐματαίωσε τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς πατρικῆς ἐπιθυμίας νὰ σπουδάσῃ Ἱατρικὴν.

Εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐνεγράφη τὸν Σεπτέμβριον 1894, πρυτανεύοντος τοῦ Ἰωάννου Χατζιδάκη καὶ κοσμητεύοντος τῆς Σχολῆς τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου. Διδασκάλους ἀσκήσαντας μεγάλην ροπήν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς

του προσωπικότητος ἔσχε τοὺς διαπρεπεῖς ἐπιστήμονας τὸν Κωνσταντῖνον Κόντον, τὸν Γεώργιον Χατζιδάκην, τὸν Σπυρίδωνα Βάσσην φιλολόγους, καὶ τοὺς ἱστορικοὺς Παῦλον Καρολίδην καὶ Σπυρ. Λάμπρον.

Αἱ πανεπιστημιακαὶ σπουδαὶ τοῦ Κ. συνέπεσαν μὲ τὴν ταραχώδη ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, ἐνεκα τοῦ ὁποίου πλεῖσται οἰκογένειαι κατέφυγον ἐκ Κρήτης ὡς πρόσφυγες εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Κ. κατέφυγεν ἐπὶ ἀγγλικῷ ἱστιοφόρου (σκοῦνας) κατ' ἀρχάς εἰς Σάμον καὶ εἶτα ἦλθεν εἰς Ἀθήνας.

Ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου ἀπεφοίτησεν ὁ Κ. τὸν Ἰουνίον 1901 γενόμενος «διδάκτωρ» τῆς Φιλοσοφίας, ὡς ἐπιτιποροῦντο τότε οἱ νῦν πτυχιούχοι, εἰς ἡλικίαν 23 ἐτῶν ἔλαβε δὲ βαθμὸν «λίαν καλῶς». Τὴν σταδιοδρομίαν του ἤρχισεν ὡς καθηγητῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Χανίων, εἰς ὃ ὑπηρετήσεν ἐπὶ ἓν ἔτος μόνον (1901 - 1902), διότι ἐν τῷ μεταξύ ἡ Κυβέρνησις τῆς ἀπὸ τοῦ 1898 συσταθείσης ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Μ. Δυνάμεων «Κρητικῆς Πολιτείας», εἶχε προκηρύξει διαγωνισμὸν πρὸς ἀποστολὴν δύο ὑποτρόφων εἰς Γερμανίαν πρὸς σπουδὴν τῆς Φιλοσοφίας καὶ Παιδαγωγικῆς. Ἡ ἔξεταστικὴ ἐπιτροπεία ἀπετελέσθη ἀπὸ τὸν τότε Γεν. ἐπιθεωρητὴν τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐν Κρήτῃ Νικ. Παλιεράκην, τὸν γυμνασιάρχην Ἰωάννην Περδικάρην καὶ τὸν γνωστὸν Κρῆτα Γραμματικὸν καὶ λεξικογράφον Ἀντώνιον Γιάνναρην, ἐντεταλμένον καθηγητὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Σκωτίας, παρεπιδημοῦντα δὲ τότε ἐν τῇ πατρίδι του. Εἰς τὸν διαγωνισμὸν ἐπέτυχον ὁ Κ. καὶ ὁ Δημ. Γεωργακάκης, ὁ μετὰ ταῦτα ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατελέσας ἐν Ἀθήναις Γεν. γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

Οἱ δύο ὑπότροφοι μετέβησαν τὸ πρῶτον εἰς Ἰέναν τῆς Γερμανίας, τῆς ὁποίας τὸ Πανεπιστήμιον ἐφημίζετο διὰ τὰς ἔδρας τῆς Φιλοσοφίας καὶ Παιδαγωγικῆς· ἐδίδασκον ἐν αὐτῷ οἱ διάσημοι καθηγηταὶ Rudolf Eucken καὶ Wilhelm Rein. Ἐν Ἰένῃ ἤκουσεν ὁ Κ. καὶ φιλολογικὰς παραδόσεις, πρὸς ἃς ἔτρεφε πάντοτε ἰδιαίτεράν κλίσιν, τῶν καθηγητῶν Georg Goetz καὶ Heinrich Gelzer, καὶ τοῦ γλωσσολόγου B. Delbrück. Μετὰ τριῶν ἐξαμήνων φοίτησιν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένης, ὁ Κ. ἦλθε καὶ ἐνεγράφη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου. Ἐκεῖ παρηκολούθησε φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς παραδόσεις, κατὰ τὸ θερινὸν ἐξάμηνον τοῦ 1904. Ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου ἔδρων τότε κορυφαῖοι ἐπιστήμονες. Ἐκεῖ ἤκουσε τὰς παραδόσεις τοῦ μεγάλου φιλολόγου Wilamowitz, τοῦ ἱστορικοῦ Ed. Meyer, τοῦ γλωσσολόγου Wilh. Schulze, τοῦ φιλοσόφου καὶ παιδαγωγοῦ Fr. Paulsen, καὶ τοῦ πολυμερεστάτου μεγάλου θεολόγου A. Harnack, ὅστις ἦτο τότε καὶ Γενικὸς διευθυντῆς τῆς Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης. Ἡ Κρητι-

κὴ Πολιτεία, παρὰ τὰς ἐπιμόνους αἰτήσεις τῶν εἰρημένων δύο υποτρόφων πρὸς παράτασιν ἐπὶ ἓν ἔτι ἔτος τῆς υποτροφίας, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐγκρίνη τοῦτο ἕξ οἰκονομικῶν λόγων καὶ διότι ἐχρειάζετο τοὺς νέους ἐπιστήμονας διὰ τὰς ἐπείγουσας ἐκπαιδευτικὰς τῆς ἀνάγκας.

Μετὰ τὴν οἴκαδε ἐπιστροφὴν, ὁ Κ. διωρίσθη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1904 καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν καὶ παιδαγωγικῶν εἰς τὸ ἐν Ἀκρωτηρίῳ, παρὰ τὰ Χανία, λειτουργοῦν Ἱεροδιδασκαλεῖον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὅθεν μετὰ τινὰς μῆνας μετετέθη εἰς τὸ Γυμνάσιον τῶν Χανίων. Κενωθείσης δὲ ἐν Βερολίνῳ τῆς ἔδρας τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσης καὶ Φιλολογίας ἐν τῷ Φροντιστηρίῳ τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν, τῷ προσηρημένῳ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ καθηγητοῦ Ἰωάννου Μιτσοτάκη, ὑπέβαλεν ὁ Κ. μετὰ πολλῶν ἄλλων ὑποψηφιότητα πρὸς κατάληψιν αὐτῆς. Ὑποστηρικθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνομαθοῦς πρίγκιπος διαδόχου Βερνάρδου τοῦ Sax Meiningen, εἰς ὃν ἄγνωστος ἀπετάθη ἕξ Ἑλλάδος, κατέλαβε τὴν θέσιν αὐτήν. Πρὸς τὸν εὐεργετήσαντα αὐτὸν πρίγκιπα ὁ Κ. προσηνέχθη μετὰ ταῦτα πάντοτε εὐγνωμόνως, μετὰ συγκινήσεως δὲ διαφυλάττει τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολάς τοῦ φιλέλληνος τούτου ἡγεμόνος.

Τὴν ἐν τῷ Φροντιστηρίῳ θέσιν κατέλαβε κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ἐντεταλμένος, μετὰ πέντε δ' ἔτη, τῷ 1911, ὡς μόνιμος, ἀφοῦ προηγουμένως ἔλαβε πρὸς τοῦτο τὴν ἀδειαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως (διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 16 Ὀκτ. 1910). Ἐν τῷ εἰρημένῳ φροντιστηρίῳ ὁ Κ. ἐδίδαξεν ἐπὶ μακρόν. Τῷ 1928, τῇ προτάσει τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Βερολίνου καὶ δὴ καὶ τῶν καθηγητῶν Wilamowitz, W. Schulze, E. Norden, W. Jaeger καὶ E. Mittwoch, ἔλαβεν ἐντολὴν διδασκαλίας τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας καὶ ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου.

Τῷ 1924 ἐξελέχθη ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν παμψηφεὶ τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῇ Α' ἔδρᾳ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας καὶ διωρίσθη ἐν αὐτῇ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1428/10 Ἰαν. 1924 ἐγγράφου τοῦ Ὑπ. Παιδείας. Ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1948 ἔτη συναπτά 24, διατηρῶν συγχρόνως καὶ τὴν ἐν Βερολίνῳ θέσιν, χάριν τῆς ὁποίας ἐπὶ ἓν ἑξαμῆνον διέμενε κατ' ἔτος ἐν Γερμανίᾳ.

Ἰδρυθείσης κατὰ τὸ 1926 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν συμπεριελήφθη εἰς τὰ πρῶτα αὐτῆς ἰδρυτικὰ μέλη. Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 70οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του, ὁ Κ., λόγῳ ὀρίου ἡλικίας, κατέστη ὁμότιμος καθηγητὴς.

Μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἐλευθέρου Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου (Freie Universität Berlin), ἔδόθη εἰς τὸν Κ. κατ' ἀρχὰς ἐντολὴ πρὸς διδασκαλίαν τῆς Βυζαντινῆς

καί Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τῷ 1949, παρεπιδημοῦντα τότε ἐν Βερολίνῳ. Τῷ 1953 ἐξελέχθη παμψηφεί ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἐπιτιμος ἐν ἐνεργείᾳ καθηγητῆς (Honorarprofessor) τοῦ εἰρημένου Πανεπιστημίου.

Ἄξια σημειώσεως εἶναι καὶ τὰ ἐπόμενα ἐκ τοῦ βίου τοῦ τιμωμένου ἀνδρός: Κατὰ τὸ ἔτος 1910 εἶχεν ἀνατεθῆ ὑπὸ τοῦ τότε ἔνεκα τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτικῶν συμβάντων ἐν Βερολίνῳ διατρίβοντος διδάχου τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνου ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῶν Ἑλληνικῶν εἰς τὸν βασιλόπαιδα (καὶ εἶτα βασιλέα) Ἀλέξανδρον ἡ διδασκαλία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ δύο ἔτη. Κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον ὁ Κ. εἶχεν ἀποκλεισθῆ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου εἰς Γερμανίαν, ὅτε δ' ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐνέκλεισε τοὺς ἐν Ἑλλάδι Γερμανοὺς εἰς τὴν Σκῦρον, προέβη καὶ ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις εἰς ἀντίποινα εἰς βάρος τῶν ἐν Γερμανίᾳ Ἑλλήνων, ἐξ ὧν περὶ τοὺς πενήτηντα, τοὺς ἐγκριτοτέρους, περιώρισεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολιτικῶν αἰχμαλώτων παρὰ τὴν πόλιν Holzminden μετὰξὺ τούτων ἦσαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Δημήτριος Κ., οἱ ὅποιοι καὶ ἀπληλευθέρωθησαν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Γερμανίας.

Ὁ Ἰω. Κ. ἐνυμφεύθη τὴν συμπολίτιδά του Ἑλένην, τὸ γένος Μαρκαντωνάκη, ἐξ ἧς ἔσχε τρία τέκνα, μίαν θυγατέρα καὶ δύο υἱοὺς.

Μετὰ τὰ στοιχειώδη ταῦτα βιογραφικὰ ἴδωμεν τὸν Κ. ὡς ἄνθρωπον καὶ διδάσκαλον. Ἠρεμὸς καὶ σταθερὸς, μελίχιος ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀσπληγὸς τῶν ἐπιστημονικῶν πραγμάτων κριτῆς, πρὸς δὲ καὶ τιμωρὸς τῶν ἀδίκως ἐπιτιθεμένων, συνειτὸς κατὰ τὴν πλήρη τῆς λέξεως ἔννοιαν, μὴ σπεύδων ποτὲ εἰς κρίσεις καὶ ἐκρήξεις, δωρικὸς τύπος περισσότερον, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἐπιστημόνων τῶν χρόνων μας εἰς τοὺς ὁποίους ἡ καρδιά ἰσορροπεῖ πρὸς τὸν νοῦν καὶ τὴν θυμικὴν διάθεσιν. Τοῦτο φαίνεται ἐξ ὅλου τοῦ ἐπιστημονικοῦ, τοῦ διδασκαλικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ του ἔργου. Ξένος πρὸς ὑπερβολάς, ἀκούων μετὰ χαρᾶς καὶ προσοχῆς καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἀπόψεις, ὑποστηρίζων τοὺς νέους (μετ' ἰδιαιτέρας συγκινήσεως προσβλέπων πρὸς τοὺς νεαροὺς Κρητὰς τοὺς ἀσχολουμένους μετὰ τὴν ἱστορίαν, τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν φιλολογίαν τῆς Μεγαλονήσου), ἔγραψε πάντοτε καὶ ἐδίδαξε τὸ καταστάλαγμα τῆς πείρας καὶ τῆς μελέτης του. Βιβλιόφιλος ὅσον ὀλίγοι (ἡ ἐν Παλ. Φαλήρω βιβλιοθήκῃ του εἶναι μία τῶν μεγαλύτερων ἰδιωτικῶν ἐν Ἑλλάδι βιβλιοθηκῶν), ἐνημερωμένος εἰς τὴν Ἐπιστήμην, ἔχων ὀπλισμὸν γραμματικὸν (θαυμαστής τοῦ Cobet) καὶ φιλοσοφικόν, ἡσχολήθη (λόγῳ διαφερόντων καὶ τῆς θέσεώς του) τόσον

μὲ τὴν ἀρχαίαν ὅσον καὶ μὲ τὴν Μεσαιωνικὴν καὶ τὴν Νεωτέραν λογοτεχνίαν. Εἶναι οἰκειότατοι εἰς αὐτὸν ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Πλάτων, ὁ Εὐστάθιος καὶ ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος, ὁ Σουρῆς καὶ ὁ Δροσίνης ἀλλὰ καί, φυσικά, ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἡ δημώδης ποίησις καὶ γλῶσσα. Αὐτὴ ἡ ποιικιλία τῶν διαφερόντων εἶναι φανερὰ ἀπὸ τὴν ἀκολουθοῦσαν εἰς τὸ παρὸν βιογραφικὸν σημεῖωμα μακρὰν βιβλιογραφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀκόμη καθεπετίξεται καὶ ποιά τις τάσις πρὸς πολιτικὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ξένη, ὅπου ὁ Κ. ἐτίμησε τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ πολλάκις παρέσχεν εἰκόνα τῆς πραγματικῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ στάσις του εἰς δύο ζητήματα: Εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν ὑπεστήριξε καὶ ἐψήφισε δύο κλασσικοὺς φιλολόγους μὲ τοὺς ὁποίους ἐν τούτοις, δὲν εἶχε τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς φιλολογικὰς ἀρχάς: τὸν Ἰω. Συκουτρῆν καὶ τὸν Ἰω. Κακριδῆν. Τοῦτο δὲ παρὰ τὰς ἐγειρομένας ἐκάστοτε ζωηροτάτας ἀντιρροήσεις. Ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, μαθητὴς τοῦ Χατζιδάκη περισσότερον παρὰ τοῦ Κόντου, συντηρητικὸς ὁ ἴδιος, δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἀποκλειστικὸς, εἰς τὰ ἐκτενέστερά του δὲ γραπτὰ εἶναι φανερὰ ἡ διαμόρφωσις ὕφους, ἐπιρρεασμένου καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁμιλίαν, ὡς ἐκ τούτου δ' ἀνανεώνοντος τὴν παρ' ἄλλοις ἀψυχον καθαρεύουσαν. Ὡς πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴν του δρασίαν, ὁ Κ. διὰ τοὺς μαθητὰς του ὑπῆρξεν οὐ μόνον διδάσκαλος ἀλλὰ καὶ φιλολογικὸς ὁδηγός, διδάσκων μέθοδον, συνιστῶν τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν, ἐπιμένων εἰς τὴν ὀλοκληρωμένην ἐρμηνείαν τῶν συγγραφέων τοὺς ὁποίους ἐδίδασκεν (ἐνῶ ἄλλοι περιορίζοντο εἰς διδασκαλίαν στίχων τινῶν ἐξ ἑνὸς δράματος π. χ.), ἀποφεύγων τὰς ἀσχετοὺς παρεκβάσεις. Ἠκολούθει τὴν γερμανικὴν μέθοδον διδασκαλίας, ἐπέβαλλε τὴν ἀπομνημόνευσιν χωρίων ἐκ τῶν διδασκομένων συγγραφέων, μετὰ τὴν ἐρμηνείαν ἀνεσκόπει ἀναδρομικῶς τὴν σύνθεσιν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν προσώπων καὶ ἐπεζήτει νὰ γίνῃ κατανοητὴ ἡ τεχνικὴ οἰκονομία τοῦ διδασκομένου ἔργου. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὁ Θουκυδίδης ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀγαπητῶν του συγγραφέων· ὅτι ἠρμήνευσεν ἐν τῷ Πανεπ. Ἀθηνῶν Ἡσίοδον, Αἰσχύλον (Προμηθεά, Πέρσας, Ἀγαμέμνονα), Πίνδαρον, Θεόγγιν καὶ φυσικὰ Σοφοκλέα καὶ πολλὰ δράματα τοῦ Εὐριπίδου, καὶ Πλάτων· ὅτι, διὰ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς μαθητὰς του τὴν ἰδιορρυθμίαν τῶν ἑλληνιστῶν γραφάντων Ρωμαίων, ἐδίδαξε περικοπὰς ἐκ τῶν «Εἰς ἑαυτὸν» τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου.

Ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴν του δρασίαν σημειωτέον ἐδῶ ὅτι μετὰ τοῦ Ἐμμ. Τσουδεροῦ καὶ ἄλλων Κρητῶν λογίων καὶ ἐπιστημόνων ἵδρυσεν τὴν Ἐταιρείαν Κρητικῶν Σπουδῶν, τῆς ὁποίας ἡ Ἐπετηρὶς εἰς τέσσαρας τόμους (1938 - 1941) ἀπεθησαύρισε πολὺ κρητικὸν ὕλικόν. Προήδρυσεν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1947). Ἀντεπροσώπευσεν αὐ-

τήν και τὸ Πανεπιστήμιον εἰς πολλὰς ἑορτὰς ἐν Εὐρώπῃ (τὸ Πανεπ. εἰς τὰς ἑορτὰς ἐν Dessau τῷ 1927 τῆς διακοσιετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ φιλέλληνος ποιητοῦ Γουλιέλμου Μύλλερ), εἶτα ἐν Χαϊδελβέργῃ, Γοτίγγῃ, Ρώμῃ κ. λ.) καὶ ἐν Ἀμερικῇ (τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον τῷ 1947 εἰς τὰς ἑορτὰς τοῦ περιφήμου Πανεπιστημίου τοῦ Princeton). Διετέλεσε δὲ Κοσμήτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς κατὰ τὸ 1937, τὸ ἔτος τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Ἑκατονταετηρίδος τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου. Ἀπὸ εἰκοσαετίας προεδρεῖ τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῶν Βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑλλάδος, προτάσει του δ' ἐγένετο δημοσία ἡ Βιβλιοθήκη Ρεθύμνης. Ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Ἑλλ. Κράτους διὰ τῶν παρασῆμων τοῦ Ταξιάρχου τοῦ Β. τάγματος τοῦ Φοίνικος καὶ Ταξιάρχου τοῦ Β. τάγματος Γεωργίου τοῦ Α'.

Ποίας ὑπὸ τῶν ξένων ἡξιοῦτο τιμῆς δείκνυται ἐκ τῶν κάτωθι: Οὗ μόνον συνανέγνωσε πολλὰ φιλολογικὰ βιβλία Γερμανῶν καὶ ἡμετέρων ἐπιστημόνων, μνημονευόντων τοῦτο εἰς τοὺς σχετικούς προλόγους, ἀλλ' ἔτυχε τῆς τιμῆς ν' ἀφιερῶσιν εἰς αὐτὸν ὁ γνωστὸς μελετητὴς τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μεγάλης Ἰταλίας Gerhard Rolhfs τὴν Historische Grammatik der unteritalienischen Gräcität (Μόναχον 1950, σ. 1-264).

Σοφοὶ καὶ ὀνομαστοὶ ἄνδρες, οἱ δὲ Wilamowitz, ὁ E. Norden, ὁ Wilh. Schulze, ὁ Ed. Schwytzer, ὁ G. Rodenwaldt, ὁ Aug. Heisenberg, ὁ Franz Dölger, ὁ Max Vasmer, ὁ Friedrich βαρῶνος Hiller von Gaertringen, ὁ προμνημονευθεὶς G. Rolhfs κ.ἄ. ἐτίμησαν αὐτὸν διὰ τῆς φιλίας των. Γερμανικαὶ ἑφημερίδες ὡς τὸ Berliner Tageblatt, τὸ Militär - Wochenblatt κ. ἄ. ἐφιλοξένησαν ἄρθρα του, δι' ὧν ὑπερήσπισε τὰ δίκαια τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἑλλάδος, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἔκαμε καὶ διὰ σχετικῶν διαλέξεων ἐν τῇ ξένη. Διάφορα γερμανικὰ περιοδικὰ καὶ τὰ ἐγκυρότερα τῶν ἡμετέρων (ὡς ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς καὶ ἡ Ἀθηναῖ) ἐδημοσίευσαν ἐργασίας του· καὶ βιβλιοκρισίας ἀνατεθείσας εἰς αὐτόν, ἐδημοσίευσεν εἰς ξένα καὶ ἡμέτερα περιοδικὰ, ὡς ἡ Berliner Philologische Wochenschrift, Wochenschrift für Klassische Philologie, Gnomon, Philologische Wochenschrift κ. ἄ. Εἶχε προσληφθῆ συνεργάτης τῆς νέας ἐκδόσεως τοῦ Μεγάλου Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ τοῦ Passow, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ ἐπανεκδίδη ὁ W. Cröpert καὶ τοῦ ὁποῖου τρία μόνον ἐξεδόθησαν τεύχη (πρβλ. Ἀντιδικίαν τῶν Τόνων ἐν σ. 535 σημ. 11). Εἰς τὰ παρ' ἡμῖν ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά συνειργάσθη διὰ σοφῶν, ἔκτενῶν καὶ ἐμπεριστατωμένων βιβλιογραφικῶς ἄρθρων ὡς τὰ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Ὅμηρος, Πλάτων, Σοφοκλῆς, Ἑλληνικὴ Γραμματολογία (ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους), Ἐπισκόπησις τῶν περὶ τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν μελετῶν ἐν Ἑλλάδι 1821 - 1934 κ.ἄ. καὶ ἐν τῷ

Λεξικῶ τοῦ «Ἡλίου» Δημοσθένης, Εὐριπίδης, Ἐπιτάφιοι λόγοι (ἐν τῇ Ἀρχαιότητι), Μᾶρκος Μουσοῦρος κ. ἄ. Τὸ περὶ Πλάτωνος ἐν τῇ ΜΕΕ ἔκτενές ἄρθρον του ἐχαρακτήρισεν ὁ Geffken ὡς «βαθεῖαν εἰσαγωγὴν» εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ βιβλιογραφίαν. (Προβλ. Κ. Βουρβέρη Ἱστορ. γνώσεις Πλάτωνος/ Ἀθ. 1938, σελ. 15).

Ἰδῶμεν τώρα δι' ὀλίγων τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ἐργασίαν περὶ τὰ ἀρχαῖα, μέσα καὶ νέα Ἑλληνικά.

Λύο εἶναι αἱ ἔκτενέστεραι ἐργασίαι του περὶ τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν. Ἡ πρώτη συνεγράφη γερμανιστὶ «Μεσαιωνικαὶ καὶ νέα ἑλληνικὰ ἐρμηνεῖαι παρ' Εὐσταθίῳ», εἰς τὴν ὁποίαν συνδέει τὰ μεσαιωνικὰ πρὸς τ' ἀρχαῖα. Ἡ μελέτη αὕτη ἐπηνέθη καὶ ἐν Ἑλλάδι (ὑπὸ Ν. Πολίτου κ. ἄ.) καὶ ἐν Δ. Ἐυρώπῃ (ὑπὸ τῶν P. Kretschmer, Kar¹ Dieterich) διὰ τὴν εὐρύτητα τῆς ἀντιλήψεως καὶ τὴν ἐτυμολογικὴν εὐστοχίαν. Ἄν καὶ ἔμεινε δὲ ἡμιτελής, ὁ Κ. ἐλπίζει πάντοτε ὅτι θὰ δυνηθῆ νὰ τὴν συμπληρώσῃ καὶ ἐκδώσῃ διότι ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου εἶναι σχεδὸν ἐτοίμη. Ἡ δευτέρα μελέτη ἐγράφη εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐπιγράφεται «Ἐπταδικαὶ ἔρουναι». Δι' αὐτῆς ὁ Κ. ἐζήτησε νὰ συμπληρώσῃ ὡς πρὸς τὴν γλωσσικὴν χρῆσιν τὰς περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἑπτὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ Φιλολογίᾳ μελέτας τοῦ Wilhelm Roscher (τοῦ γνωστοτάτου ἐκδότου τοῦ μεγάλου μυθολογικοῦ Λεξικοῦ), ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε προσέξει τὴν ἐπιτατικὴν δύναμιν τοῦ ἀριθμοῦ ἑπτὰ (ἱεροῦ ἀριθμοῦ) ἐν τῇ γλώσσῃ, πρᾶγμα ὅπερ παρετήρησε καὶ ἐξήγησεν ὁ Κ. Ὁ Roscher ἐπαινετικώτατα ἔκρινε τὴν φιλολογικὴν ἀξίαν τοῦ «νεαροῦ» Ἑλληνοφιλόλογου!

Ἀπὸ τὰς ἄλλας του ἐργασίας σημειοῦμεν ὅτι διηυκρίνησε τὸ δίδαγμα τοῦ Scaliger (εἰς τὸν ἐπιμνημόσυνον τόμον Γ. Γαρδίκια, βλ. Βιβλιογραφίαν). Ἐβοήθησε τὴν νέαν ἔκδοσιν τῶν Ἡθικῶν τοῦ Πλουτάρχου (1935 ἔξ.) διὰ κριτικῶν διορθώσεων καὶ τὸ ὄνομά του ἔσημειώθη μεταξὺ τῶν ἐπισημοτέρων φιλολόγων, οἵτινες ἠσχολήθησαν μὲ τὸν Πλουτάρχον. Ἐποπιεῖται εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν διὰ τὰς ἐκδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, συμφώνως πρὸς ἀπόφασιν τῆς Ἀκαδ. Συγκλήτου (Προβλ. πρόλογον Συκουτρῆ σ. 13). Εἰς τὴν β' ἔκδοσιν τοῦ Πλατωνικοῦ Συμποσίου προσέθηκεν εἰς τὸ κριτικὸν παρῶρημα — τὸ ὁποῖον καὶ συνεπλήρωσε — πολλὰς ἰδίας εἰκασίας. Εἰς τὸν τόμον τῶν Χαρακτήρων τοῦ Θεοφράστου προσέθηκε πολλὰς διορθώσεις εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ βιβλίου, ὁ Δαβὶδ ἐξέφρασε πολλὰς χάριτας πρὸς τὸν Κ.

Εἰς τὸν ἐναρκτήριον τῶν ἐν Ἀθήναις παραδόσεών του λόγον (12 Νοεμβρ. 1925) διεκήρυξε καὶ ὑπεστήριξε τὴν ὑπάρχουσαν τότε ἐν Δυτ. Εὐρώπῃ ἀντίληψιν τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας κατὰ βιλαμοβίτσειον ἐκδοχὴν, ὅτι δηλ. ὁ φιλόλογος δὲν πρέπει μόνον τὴν στενὴν κλασσικὴν

φιλολογίαν νά γνωρίζη, ἀλλὰ τὴν ὅλην Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν μέχοι τῶν βυζαντινῶν ἀκόμη χρόνων. Τοῦτο δὲ ἀπέδειξεν καὶ ὁ ἴδιος δι' ἐπανελημμένων του ἐργασιῶν.

Οὕτως ἐπραγματεύθη τὸ Περὶ Ξενιτείας ποίημα ἐξαντλητικῶς, κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς «Ἀνακοινώσεις τοῦ Φροντιστηρίου τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν», εἶτα εἰς τὴν «Χριστιανικὴν Κρήτην» καὶ εἶτα ἐξέδωκεν αὐτὸ καὶ εἰς τὰς «Πραγματείας τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν» ἐξ ἀθηναϊκοῦ χειροφου. Ὑπέδειξε τὸν ἐπιστημονικὸν τρόπον ἐκδόσεως μεσαιωνικῶν κειμένων (λογοτεχνικῶν καὶ μὴ, οἷα τὰ συμβόλαια), ὃν τρόπον ἠκολούθησαν καὶ οἱ νεώτεροι ἐκδόται ἀναλόγων κειμένων, μαθηταὶ του ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (Τωμαδάκης, Κριαρᾶς, Μανούσακας κλπ.). Ἡ περὶ Ματθαίου Δεβραῆ μελέτη του εἰς τὴν «Ἀθηνᾶν» κατέστη ὑπόδειγμα πραγματειῶν τῶν διὰ τοὺς Ἕλληνας ἀνθρωπιστὰς τῆς Ἀναγεννήσεως.

Εἰς τὰ Νέα Ἑλληνικὰ κατῆλθε χάριν τῶν ἀρχαίων καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ῥέπων εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὡς μαθητῆς τοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκη. Ἡ μικρὰ γραμματικὴ του τῆς δημόδους Ἑλληνικῆς (α' ἔκδοσις ὑπὸ Thumb) ἔγινε καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ διὰ τὸ κείμενον, μὲ τὰς ὑποσελιδίους σημειώσεις του, καὶ διὰ τὴν βιβλιογραφίαν της περιζήτητον βιβλίον.

Πλήρης ζωῆς καὶ ἐνεργητικότητος ὁ καθηγητῆς Κ. δὲν κατέθηκεν ἀκόμη τὰ ὄπλα. Ἔχει σχεδὸν ἔτοιμα τὰ χειρόγραφα τῆς ἐκδόσεως τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Φιλοκλήτου τοῦ Σοφοκλέους καὶ τῶν τριῶν παρὰ Θουκυδίδη λόγων τοῦ Περικλέους. Ἀσχολεῖται δὲ τώρα μὲ τὴν συλλογὴν στοιχείων τῆς τότε λαλουμένης ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνῶν συγγραφέων (Ἀριστοφάνους, Εὐριπίδου, ρητόρων, ἱστορικῶν κλπ.) καὶ μὲ ἐπανεξέτασιν διεξοδικὴν τοῦ διδάγματος τοῦ Scaliger.

Εἰς τὸ ἥσυχον σπουδαστήριον τοῦ Παλ. Φαλήρου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀτενίζει ὁ Κ. τὴν θάλασσαν καὶ μαντεύει τὴν προσφιλῆ αὐτῷ μητρίδα Κρήτην, ἐξακολουθεῖ ζῶν ἐν μέσῳ τοῦ πλούτου τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογικῆς παραδόσεως, τῶν ἀναμνήσεων τῆς τελευταίας 50ετίας καὶ τῆς ἐπικοινωνίας μὲ ὅ,τι ἡ σήμερον προσάγει εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ μεγάλου χθές. Εὐχόμεθα ὅπως ἐπὶ ἔτη μακρὰ ἐξακολουθῆ τὴν δρᾶσίν του ἀπὸ τὴν ὁποίαν εὐγνωμόνως ὠφελήθημεν χθεσινοὶ μαθηταὶ καὶ σημερινοὶ συναδέλφοι, καὶ τὴν ὁποίαν προβάλλομεν ὡς φωτεινὸν παράδειγμα φιλολογικῆς περισυλλογῆς, ἐργασίας καὶ ἀφοσιώσεως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ—ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ
 Τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ἀρχαίας Τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Βυζαντινῆς
 Ἑλληνικῆς Φιλολογίας Φιλολογίας
 τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου